

TÜRKİYE'DEKİ TABİATI KORUMA ALANLARININ ÖZELLİKLERİ VE BAŞLICA SORUNLARI

Banu AVCIOĞLU DÜNDAR

Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği, P.K. 210, 06693, Kavaklıdere, Ankara
banuavcioglu@kirsalcevre.org.tr

ÖZET

Türkiye'de bugüne değin 35 adet Tabiatı Koruma Alanı (TKA) ilan edilmiştir. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'na göre "mutlak korunması" gereken ve "sadece bilim ve eğitim amaçlı kullanılmak üzere" ayrılan TKA'lar hakkında Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği, 1998-1999 yılında anonim bir araştırma gerçekleştirmiştir. Elde edilen bilgilerin değerlendirilmesiyle TKA'ların güncel durumu ortaya çıkmıştır. TKA'ların genel yapısal özellikleri belirlenmiş ve TKA'lar ekosistem tiplerine göre sınıflandırılmıştır. TKA'ların bazı ortak sorunları şunlardır: i) *Bilgi ve verilerin yetersizliği*: alanlar hakkında yeterince ayrıntılı bilgi ve eşörnek araştırmalar bulunmamaktadır. ii) *TKA'ların seçimindeki eksiklikler*: TKA'ların seçiminin belirli kriterlere göre yapılmamıştır ve ülkemizde bulunan ekosistem çeşitliliğini yansıtmamaktadır. iii) *TKA'ların sınır ve mülkiyet sorunları*: TKA'ların fiziksel durumundaki olumsuzluklar (genişliği az, sınırları belirsiz, çevresindeki habitatların parçalanmış olması, özel arazileri kapsayabilmesi) ekosistem sürekliliğini engellemektedir. iv) *Yönetim ve korumadaki güçlükler*: Alanların, yeterli olanaklara sahip özel birimlerle yönetilmemesi, ekonomik etkinlikler ve yatırımlardan etkilenmesi koruma çalışmalarını güçleştirmektedir, amaç dışı kullanımlar sürmektedir (otlatma, rekreasyon, avcılık, odun toplama, sulama projeleri vb). v) *Tanıtım yetersizliği*: TKA'lar ve TKA kavramı yöre halkı ve ilgililer tarafından bilinmemekte, dolayısıyla da baskıcı kamuoyu oluşmamaktadır. Bu olumsuzluklar nedeniyle, TKA'lar yasanada belirtilen işlevlerini gerçekleştirememektedir. TKA'ların ülkemizdeki başta ekosistem çeşitliliğini yansıtacak şekilde seçilmesini sağlayacak kriterlerin oluşturulması, yeni TKA'ların ilan edilmesi ve var olanların gözden geçirilmesi, araştırmaların bu alanlara yönlendirilmesi, TKA'ların kendi özelliğine göre korunmasını ve bilimsel/eğitsel amaca kullanımını sağlayacak özel birimlerin kurulması ve mevzuat eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tabiatı Koruma Alanları, İn-Situ Koruma, Doğa Koruma

CHARACTERISTICS AND MAJOR PROBLEMS OF NATURE PROTECTION AREAS IN TURKEY

ABSTRACT

In Turkey, 35 places had been declared as Natural Protection Area (TKA). In between 1998-1999, the Research Association of Rural Environment and Forestry conducted a research on these areas which should be protected absolutely and used only for scientific and educational purposes according to National Parks Law no 2873. In this incorporated research, the actual situation was figured out by evaluation of collected data. The general structural characteristics of TKA's were defined and TKA's were classified according to ecosystem types. As a result of the evaluation, some common problems were identified for TKA's: i) *Insufficient information and data*: There is no detailed information and standart researches about the TKA's. ii) *Deficiencies in selection of TKA's*: There is no certain criteria for selecting a TKA and present TKA's do not represent ecosystem diversity of Turkey. iii) *Problems related to borders and proprietorship*: The problems related to TKA's territories (small size, indistinct borders, fragmentation of surrounding habitats, covering lands having private proprietorship) hinder the ecosystem sustainability. iv) *Difficulties in management and protection*: Lack of management by special units having sufficient facilities; effects of economic activities and enterprises complicate the protection activities for TKA's; so, incompatible activities are observed still observed (such as pasturage, recreation, hunting, collecting wood and other products, irrigation projects). v) *Insufficient publicity*: Concerned people and local people are not familiar with TKA's and TKA concept; therefore, there is no compulsive public opinion. Due to all of these problems, TKA's can not realize the function mentioned in the law. Consequently, criteria should be establish to select TKA's according to the ecosystem diversity in Turkey; new TKA's should be declared according to these criteria; researches should be directed to be cover TKA's; special units should be instituted for protecting TKA's according to their characteristics and for scientific/educational usage; the concerned regulations should be reviewed.

Keywords: Nature Protection Areas, In-Situ Protection, Nature Conservation

1. GİRİŞ

Türkiye’de bugüne değin 35 adet Tabiatı Koruma Alanı (TKA) ilan edilmiştir. TKA’lar, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu’nda “mutlak korunması” gereken ve “sadece bilim ve eğitim amaçlı kullanılmak üzere” ayrılan tabiat parçaları olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre TKA’lar, Dünya Koruma Birliği’nin (IUCN) “tam doğal rezerv” sınıfına girmektedir. TKA’ların hakkında yeterli bilgi olmasından yola çıkan Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği (Kırsal Çevre), 1998-1999 yılında anonim bir araştırma gerçekleştirmiştir. Posterde, bu araştırmada derlenen bilgiler ve alanlar hakkındaki son gelişmeler kullanılarak TKA’ların güncel durumu ortaya konulmuştur.

2. YÖNTEM

Kırsal Çevre’nin anonim araştırmasında eşörnek bilgi toplamak için bir “bilgi formu” hazırlanmış; kaynakça taraması, gözlem ve soruşturmalar sonucunda elde edilen veriler forma aktarılmış; bu bilgilerin değerlendirilmesiyle TKA’ların durumu ve sorunları ortaya çıkarılmıştır. Bu posterde, bu çalışmada derlenen veriler ve son gelişmeler değerlendirilerek güncel durum ortaya çıkarılmıştır.

3. BULGULAR

3.1 Türkiye’deki Tabiatı Koruma Alanlarının (TKA’lar) Özellikleri

Türkiye’deki TKA’lar hakkında yeterince ayrıntılı bilgi ve eşörnek araştırmalar bulunmamaktadır. TKA’ların ekosistem özellikleri, Kırsal Çevre’nin (Anonim, 2000) verilerine göre derlenmiş ve Şekil 1’de verilmiştir. Buna göre TKA’ların çok büyük bir çoğunluğu baskın olarak orman ekosistemlerinden, özellikle ibre yapraklı egemen ormanlardan oluşmaktadır. Orman ekosistemlerine sahip TKA’larda ayrıca göl, maki, alpin çayırılık, kıyı kumulu; sulakalanlardan oluşan TKA’larda ise orman, göl, kıyı kumulu ve tuzcul bozkır ekosistemlerine de rastlanmaktadır. Regato’nun (WWF, tarihsiz. İçinde:Anonim, 2000) düzenlediği vejetasyon haritası (Şekil 2) ile Kırsal Çevre’nin (Anonim, 2000) verileri birlikte değerlendirildiğinde, TKA’ların ülkemizdeki ekosistem çeşitliliğini yansıtmadığı görülmektedir (Çizelge 2). Buna göre Trakya, İç Anadolu, Doğu Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ne ait bazı ekosistem tipleri (bazı orman tipleri, ağaçlı/ağaçsız bozkırlar, makiler) ile deniz ekosistemleri TKA olarak temsil edilmemektedir. Çizelge 3’te TKA’ları ilan gerekçeleri ile Kırsal Çevre (Anonim, 2000) tarafından tespit edilen bazı önemli özellikleri verilmektedir. Buna göre, TKA’ların ilan edilmesinin başlıca nedeni endemik, ender veya relik yayılış gösteren ağaç tür/alttür/çeşitleridir. Öte yandan TKA’ların ilanında ekosistem yapısına bağlı gerekçeler içinde en fazla anılan özellikler “yaşlı orman”, “yaban hayatı” ve “anıtsal ağaç” tır. Gerekçelerin dağılımı, TKA’ların seçiminin belirli kriterlere göre yapılmadığını göstermektedir.

3.2 Türkiye’deki Tabiatı Koruma Alanlarının (TKA’lar) Başlıca Sorunları

TKA’ların fiziksel durumundaki olumsuzluklar ekosistem sürekliliğini engellemektedir. Çizelge 1’de görüldüğü üzere TKA’ların 2/3’ünden fazlasının genişliği 1000ha’dan küçüktür. Bazı TKA’ların sınırları belirsizdir-örneğin Akgöl-Ereğli Sazlığı- ve çoğunun sınırları işaretlenmemiştir (Anonim, 2000). Çizelge 4, ilan gerekçelerinde yer alan mülkiyet durumunu göstermektedir. Buna göre, TKA’ların önemli bir kısmının mülkiyeti (10 tanesi) özel ve/veya tüzel kişilere aittir, herhangi bir kamulaştırma uygulanmamıştır. Bu durum alan kullanımı sürdürdüğünden korumada güçlükler yaratmaktadır. Bu güçlükler, Gala Gölü Tabiatı Koruma Alanı’nın statüsünün milli parka çevrilmesini getirmiştir. TKA’ların bir diğer önemli sorunu, çevresindeki doğal alanların parçalanmış ve bozulmuş olması nedeniyle ekosistem sürekliliğinin tehdit altında bulunmasıdır. Çizelge 5’te görüldüğü üzere, 15 adet TKA yerleşimler, tarım alanları, bozuk ormanlar ve sulama yapıları gibi oluşumlarla çevrelenmiştir. TKA’ların bazılarında rastlanan önemli bir sorun ise, alanın kendisinin parçalı olmasıdır. Şekil 3’te görüldüğü üzere, 3 TKA, iki ayrı parçadan oluşmakta ve bu da arazi bütünlüğünü bozmaktadır. TKA’ların yeterli olanaklara sahip özel birimlerce yönetilmemesi ve özel önlemler alınmaması (Anonim,2000), ekonomik etkinlikler ve yatırımlardan etkilenmesi de alanlarda amaç dışı kullanımların sürmesine neden olmaktadır. TKA’lardaki amaç dışı kullanımlar Şekil 4’te gösterilmektedir. Kırsal Çevre’nin verilerine göre (Anonim, 2000) düzenlenen bu grafikte TKA’larda en sık rastlanan tehditler otlatma, odun vb. toplama, avlanma ve piknik-turizmdir. Ancak, TKA’ların yapısına en çok zarar veren ve kimi durumlarda TKA’nın niteliğinin tümüyle kaybolmasına yol açan etkinlikler tarım ve sulama

projeleridir. Buna en güzel örnekler Sultan Sazlığı ve Akgöl-Ereğli Sazlığı'dır. Bazı TKA'larda görülen bir başka durum ise, TKA'nın başka koruma statülerine de sahip olmasıdır. Birden fazla koruma statüsü, TKA'ların korunmasına pratikte önemli bir etki yaratmamaktadır. Bunlardan bazıları Çizelge 6'da verilmektedir. Son olarak, TKA'lar ve TKA kavramının yöre halkı ve ilgililer tarafından bilinmemesi (Anonim, 2000), TKA'ların korunması ve amaca uygun kullanılmasını baskılayacak bir kamuoyu oluşmasını engellemektedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

TKA'ların seçimindeki ve ülke ekosistemlerini temsiliyetlerindeki eksiklikler, Bölüm 3.2'de açıklanan uygulama ve yönetim sorunları TKA'ların yasada belirtilen işlevlerini gerçekleştirtilmesini zorlaştırmaktadır. 1998'den bu yana hiçbir yeni TKA'nın ilan edilmemesi, bu konudaki sorunlara çözüm arayışlarının ve gelişme çabalarının yetersiz olduğunu göstermektedir. TKA'ların ülkemizdeki ekosistem çeşitliliğini yansıtacak şekilde seçilmesini sağlayacak kriterlerin oluşturulması, bunlara göre yeni TKA'ların ilan edilmesi ve var olanların gözden geçirilmesi, bilimsel araştırmaların bu alanlara yönlendirilmesi, her TKA'nın kendi özelliğine göre korunmasını, ekosistem özelliğinin sürdürülmesini ve amaca uygun kullanımını (sadece bilimse araştırma ve eğitim) sağlayacak özel birimlerin kurulması ve ilgili mevzuatın eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Anonim, (2000). Türkiye'nin Tabiatı Koruma Alanları. Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği yayını no:9. Ankara, 166s.

TEŞEKKÜR

Kırsal Çevre'nin (Anonim, 2000) çalışmasına katılan/katkıda bulunan U.Zeydanlı, Y.Çağlar, B.Avcıoğlu, A.Birand, D.Özüt, K.Gökkaya, C.V.Özalp, Ç.Adem, C.Bilgin, O.Can, S.Karauz, S.Karagöz, O.Arihan ,M.K.Erdoğan, E.Fidan, Y.T.Tokta, O.Erdem, A.Ertan, H.Ç.Çelik, P.Regato'ya teşekkürler.